

Сабадан А.М.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

СПЕЦИФІКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено проблему асертивності особистості в контексті специфіки підприємницької діяльності. Проаналізовано особливості, які відрізняють підприємницьку діяльність від інших видів занять – ризик та нестабільність, творчий підхід, високий рівень відповідальності, постійний розвиток тощо. Визначено функції підприємницької діяльності, які впливають на різні аспекти діяльності підприємця й спрямовані на досягнення його цілей через розвиток асертивних навичок: функція прийняття ризику, інноваційна, створення вартості, соціальної відповідальності та ін. Зроблено акцент на тому, що підприємництво має вплив на соціальну сферу, розвиток громадських ініціатив, поліпшення інфраструктури, стимулює культурний розвиток, творчий потенціал та інноваційний дух суспільства. Особливу вагу приділено позитивним впливам підприємництва на розвиток асертивних навичок та якостей (розвиток впевненості, навички комунікації, лідерські якостей та ін.) та негативним (стрес, перевантаження, великі вимоги до себе, конфлікти, перешкоди тощо). Розкрито підприємницькі здібності як складне й багатогранне явище, що включає в себе креативність, ініціативність, здатність до аналізу та прийняття рішень, уміння працювати в умовах невизначеності та нестабільності, вміння приймати ризик, лідерство та підприємливість. Підприємницькі здібності можуть бути покращені асертивними навичками, оскільки вони допомагають підприємцям ефективно комунікувати – виражати свої потреби, думки та бажання впевнено і ефективно, встановлювати межі та вести конструктивний діалог з партнерами/клієнтами/співробітниками, переконувати та управляти власними і зовнішніми ресурсами. Асертивність є важливою якістю для успішної підприємницької діяльності. Доведено, що взаємодія з різними людьми вимагає від підприємця бути асертивним, тобто вміти висловлювати свої думки та потреби чітко, без агресивності, брати на себе відповідальність за свої вчинки та приймати ризиковані рішення.

Ключові слова: асертивність, асертивні навички, взаємодія, вплив, особистість підприємця, підприємницька діяльність, підприємництво, специфіка, функції.

Постановка проблеми. Активна підприємницька поведінка людей – відповідь на зміни та виклики сьогодення. Підприємництво є однією з найважливіших сфер господарської діяльності, яка впливає на економічний, соціальний та культурний розвиток суспільства. Нестабільність, часті зміни в багатьох сферах, сама підприємницька діяльність вимагають від особистості гнучкості, швидких реакцій, пошуків нових можливостей і стратегій. Підприємництво спонукає людину бути творчою, ініціативною та готовою приймати ризики, що, в свою чергу, сприяє розвитку таких асертивних якостей, як уміння виражати свої думки, встановлювати межі та вести переговори тощо. При цьому важливо не забувати, що підприємницька діяльність може створювати значний стрес для особистості, адже частий тиск, нестабільність у сфері бізнесу та потреба приймати важливі рішення можуть негативно впливати на психологічний стан людини й при-

гноблювати її асертивність. Крім того, у світі підприємництва можуть виникати конфлікти та перешкоди, які потребують вміння ефективно вирішувати проблеми та вести переговори з різними зацікавленими сторонами. Це може бути як позитивним стимулом для розвитку асертивності, так і джерелом стресу та невпевненості.

Отже, підприємницька діяльність є ключовим чинником економічного, соціального та культурного розвитку суспільства, що вимагає високого рівня інноваційності, ризикованості та підприємливості від фахівців даної сфери діяльності, а тому вивчення специфіки підприємництва та його впливу на асертивність особистості є актуальним завданням, що може сприяти подальшому розвитку як бізнес-середовища, так і особистостей, які займаються підприємницькою діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні феномен асертивності вивчають українські науковці-психологи С.К. Мельничук, В.В. Мойсеєнко,

Л.О. Ніколаєв, В.Г. Панок, О.Р. Щіпановська та ін. Дослідження вчених-економістів М.А. Гончарової, Н.Є. Гусак, І.С. Каменка, А.О. Корнецького, Н.С. Тимошик, І.Г. Химич, В.К. Хлівного та ін. розкривають сутність, види, функції підприємництва, його роль та вплив на розвиток професійно необхідних якостей сучасного підприємця, включаючи й асертивні навички.

Мета статті – проаналізувати й розкрити специфіку підприємницької діяльності та її вплив на асертивність особистості.

Виклад основного матеріалу. Підприємництво є особливим видом професійної діяльності, що характеризується високою емоційною енергоємністю; це складне й багатогранне явище, яке відображає активність та ініціативу людей у сфері економіки, соціальних відносин та культурного розвитку. Воно включає в себе створення, управління та розвиток підприємств, виробництво товарів та послуг, впровадження нововведень та розв'язання економічних завдань.

До визначальних ознак підприємницької діяльності, на думку Т.П. Чернявської, належать: системність – наявність у діях єдиного нерозривного зв'язку; цілеспрямованість – підпорядкованість всієї системи дій єдиній меті (отримання прибутку); сталість – тривалість здійснення операцій. Дослідниця зазначає, що підприємницька діяльність – це самостійна діяльність, спрямована на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товарів, виконання робіт чи надання послуг, однак ця діяльність здійснюється на власний страх і ризик [9]. Основними видами підприємництва є: виробництво товарів та послуг, інноваційна діяльність, науково-технічна діяльність, посередницька діяльність, консультаційна діяльність, аудит, оцінна діяльність. Оскільки підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, збільшенню обсягів виробництва та впровадженню інновацій, І.С. Каменко вважає його важливим фактором розвитку економіки. Водночас, підприємницька діяльність впливає на соціальну сферу, зростання рівня життя населення, розвитку громадських ініціатив та покращенню інфраструктури; сприяє культурному розвитку, стимулює творчий потенціал та інноваційний дух суспільства [1].

Сучасний підприємець – це суб'єкт, який поєднує в собі новаторські та комерційні здібності для пошуку і розвитку нових видів і методів виробництва. Інакше кажучи, це особа, яка займається підприємницькою діяльністю, тобто створенням та управлінням бізнесом. Підприємець може бути

власником малого, середнього чи великого підприємства, а також фрілансером чи індивідуальним підприємцем. Україна є країною з великою кількістю підприємців, які діють у різних галузях економіки, таких як сільське господарство, виробництво, ІТ-технології, туризм, послуги та ін., й створюють нові робочі місця, сприяють економічному зростанню та розвитку країни навіть в умовах воєнного стану. Важливими аспектами для успішної підприємницької діяльності є професійні навички, знання законодавства та ринкових умов, а також вміння працювати в умовах конкуренції та змін.

Вивчення нами відповідних проблематиці джерел дає підстави для аналізу специфічних характеристик підприємницької діяльності та їхнього впливу на розвиток асертивних навичок особистості підприємця. Основними характеристиками підприємництва, за Л.І. Федуловою, є інноваційність, ризикованість, конкурентоспроможність та підприємливість. Підприємницька діяльність передбачає пошук нових можливостей, виявлення та використання ринкових прогалів, а також виробництво продукції або послуг, які задовольняють потреби споживачів. Водночас, вважає науковець, підприємницька діяльність досить часто пов'язана з ризиком, оскільки передбачення ринкових умов та успішне управління бізнесом не завжди є простим завданням [8].

Підприємництво має свої власні особливості, які відрізняють його від інших видів занять. Аналіз праць О.В. Коваленко, В.Л. Конащук, А.О. Корнецького, Л.А. Кромської, Т.П. Чернявської та ін. вказують на такі ключові аспекти, що характеризують специфіку підприємницької діяльності:

1. Ризик та нестабільність – підприємець може стикатися з фінансовими труднощами, конкуренцією, змінами на ринку та іншими негативними чинниками, саме тому успішний підприємець повинен бути психологічно готовий приймати ризику та швидко адаптуватися до змін.

2. Творчий підхід – здатність думати нестандартно, шукати нові можливості та інноваційні рішення є ключовими аспектами творчого підходу до вирішення проблем та розробки нових ідей.

3. Високий рівень відповідальності – підприємницька діяльність часто пов'язана з великою відповідальністю перед споживачами, співробітниками, партнерами та іншими зацікавленими сторонами, а також готовністю приймати важливі рішення.

4. Постійний розвиток – швидкі й часті зміни вимагають від підприємця постійного розвитку,

навчання, готовності вдосконалювати свої навички, вивчати нові технології, бути на крок попереду конкурентів, уміти вирішувати конфлікти, створювати комфортний психологічний клімат тощо [2; 6; 9].

Таким чином, можемо сказати, що особливості та специфічні функції підприємницької діяльності впливають на різні аспекти діяльності підприємця, спрямовані на досягнення його цілей через розвиток асертивних навичок. Проаналізуємо та коротко розкриємо деякі функції за результатами вивчення праць І.С. Каменка, Л.І. Федулової, Т.П. Чернявської.

Функція прийняття ризику (фінансові ризики, ризики конкуренції, ризики зміни умов ринку тощо) – підприємець, який приймає на себе ризики, пов'язані з бізнесом, повинен бути впевненим у своїх рішеннях та діях, що впливає на розвиток його асертивності, оскільки йдеться про прийняття суттєвих рішень та захист своїх інтересів та інтересів компанії/організації. *Функція інновацій* – постійний пошук нових ідей, продуктів та послуг, які можуть задовольнити потреби ринку і забезпечити конкурентну перевагу, безумовно, сприятимуть розвитку асертивності підприємця, оскільки це вимагає впевненості в своїх здібностях та готовності виступати з новаторськими, креативними ідеями, пропозиціями чи проєктами. *Функція створення вартості* – успішне створення вартості шляхом виробництва товарів та послуг, задоволення потреб споживачів і створення нових робочих місць впливає на підвищення самооцінки підприємця та його асертивності. *Функція соціальної відповідальності* – прагнення сприяти соціальному благополуччю та взаємодія з громадськістю вимагають впевненості в своїх цінностях, готовності виступати за них, що впливає на розвиток асертивності, оскільки підприємець таким чином може виражати свої переконання та думки, захищати свої інтереси та виступати за принципи етичного управління. Соціальна відповідальність може впливати на репутацію підприємства, його бренд та послуги, і потреба захищати репутацію, вести взаємодію і комунікувати з громадськістю може спонукати підприємця проявляти асертивність у вирішенні конфліктних ситуацій та захисті іміджу свого бізнесу [1; 8; 9].

Реалізація підприємницької діяльності вимагає від фахівця певних компетенцій. Підприємницькі здібності можна розглядати як особливий вид людського ресурсу. Специфіка полягає у здатності та бажанні особистості впроваджувати нові види продукції, технології, форми організації бізнесу

на комерційній основі, а також у здатності зазнавати ризику та збитків, *тобто все це – високий рівень підприємливості*. Практика підприємницької діяльності, на думку О.Р. Щіпановської, може сприяти розвитку асертивності особистості через прийняття фінансових, репутаційних та інших видів ризику, розвиток лідерських якостей, що є важливими складовими успішного підприємництва [10]. Люди, які займаються підприємницькою діяльністю, повинні бути готовими приймати ризики, проєктувати стратегії для їх управління та приймати рішення в умовах невизначеності, тобто мати здатність *швидко адаптуватися до змін у бізнес-середовищі, шукати нестандартні шляхи досягнення поставлених цілей*. Все це, вказує дослідниця, може сприяти розвитку асертивності, оскільки особистість вчиться брати на себе відповідальність за свої вчинки та приймати ризиковані рішення. Взаємодія з різними людьми, включаючи партнерів, клієнтів, постачальників та співробітників вимагає від підприємця бути асертивним, тобто вміти висловлювати свої думки та потреби чітко, без агресивності. Однак, важливо врахувати, що підприємницькі здібності також включають в себе інші аспекти, такі як креативність, ініціативність, здатність до аналізу та прийняття рішень, уміння працювати в умовах невизначеності та нестабільності [10]. Крім того, додамо з власного досвіду, що підприємництво передбачає не лише використання ресурсів, а й управління людськими, фінансовими та матеріальними ресурсами з метою досягнення успіху в бізнесі. Зокрема, підприємницька діяльність потребує впевненості у собі та асертивності в комунікації з іншими, часто вимагає лідерських якостей, таких як уміння мотивувати співробітників, приймати важливі рішення та керувати ефективно.

Таким чином, підприємницькі здібності є складним і багатогранним явищем, яке включає в себе не лише здатність до ризику та новаторства, а й низку інших важливих якостей. Вивчення цих аспектів є важливим для розуміння та розвитку підприємницьких здібностей фахівця. Розглянемо низку позитивних та негативних впливів особливостей підприємництва на розвиток асертивних навичок та якостей.

Позитивний вплив специфіки підприємницької діяльності на розвиток асертивних навичок полягає у розвитку впевненості, навичок комунікації, лідерських якостей та ін. На думку Л.О. Ніколаєва, від підприємця його професійна діяльність потребує впевненості – у своїх здібностях, готовності приймати рішення, веденні переговорів із партнерами/клієнтами й прийнятті взаємовигідних угод

з ними, вирішенні конфліктів [5]. Впевнений підприємець здатен виражати свої потреби та інтереси без агресії, що є одним із ключових аспектів асертивності. Для розвитку бізнесу та досягнення нових цілей підприємці мають приймати ризиковані рішення та виступати за свої ідеї навіть у складних ситуаціях. Позитивний вплив позначається також на створенні продуктивного і гармонійного виробничого середовища, адже впевненість керівника, вміння управляти командою, встановлювати чіткі цілі й завдання, визначати результати/очікування та ефективно вирішувати конфлікти є важливими асертивними вміннями, які впливають на весь процес підприємницької діяльності [2]. Отже, розвиток впевненості допомагає підприємцю стати більш асертивним, що в цілому сприяє успішному управлінню бізнесом, взаємодії з клієнтами та партнерами, спілкуванню з колегами, а також ефективному управлінню персоналом.

Навички комунікації відіграють важливу роль у розвитку асертивності підприємця і, відповідно, це ще один позитивний вплив. У світі підприємництва важливо вміти висловлювати свої думки/потреби чітко та впевнено, ефективно спілкуватися з різними людьми, при потребі захищати свої інтереси – від клієнтів до партнерів та співробітників, наголошує Т.П. Чернявська [9]. Так, навички активного слухання, вміння структурувати свої думки та чітко виражати потреби допомагають підприємцю бути асертивним. Дослідниця наголошує, що навички управління конфліктами є суттєвим аспектом асертивності, оскільки асертивна людина вміє комунікувати без порушень прав інших. Підприємцю це дозволяє вести конструктивні дискусії й вирішувати конфлікти без агресії. Зазначимо, що навички комунікації допомагають підприємцю також чітко встановлювати межі та очікування щодо співробітників/колег та підлеглих, клієнтів і партнерів, керувати взаємодією з ними й досягати бажаних результатів [9].

На розвиток лідерських якостей як на позитивний вплив специфіки підприємницької діяльності щодо асертивності вказує Л.А. Кромська. На її думку, лідерство включає в себе низку навичок, які можуть сприяти розвитку асертивності. Йдеться, в першу чергу, про комунікаційні навички та емпатію, адже лідер, який розуміє почуття та потреби інших, може краще виявляти асертивність, враховуючи інтереси своїх партнерів, клієнтів і колег чи підлеглих. Лідер, який уміє слухати і чути, враховувати думки та почуття інших, зазвичай краще розуміє контекст і може асертивно висловлювати свої власні потреби та бажання; має також впев-

неність у собі та своїх рішеннях без страху перед конфліктом чи відмовою [2].

Далі зупинимося на показниках *негативного впливу підприємницької діяльності на розвиток асертивних навичок* особистості підприємця, таких як стрес і перевантаження, великі вимоги до себе, конфлікти та перешкоди. Стрес та перевантаження здатні викликати емоційне виснаження, коли людина почувається роздратованою та нездатною ефективно керувати своїми емоціями, що може призвести до зниження рівня асертивності через невпевненість у собі та своїх можливостях. Погіршення комунікації, зниження самооцінки через постійний стрес, а також часткова або й повна втрата впевненості у вирішенні конфліктів, втрата фокусу зосередження призводять в результаті до ускладнень щодо здатності підприємця чітко висловлювати свої потреби, вимоги чи вести конструктивну комунікацію [10]. На думку Т.П. Чернявської, прагнення до успіху у підприємницькій діяльності може призвести до надмірних вимог до себе, що теж впливатиме на пригноблення асертивності та спричинить почуття невдач. Серед причин дослідниця називає такі:

- постановка перед собою непомірно великих цілей і завдань – це може призвести до емоційного виснаження і втрати впевненості у власних можливостях;

- великі очікування щодо своїх досягнень та успіху – відбувається постійний пошук підтвердження своєї компетентності та впевненості;

- страх провалу – відчуття страху та невдачі через велику відповідальність за успіх бізнесу;

- надмірна самокритика – постійне слідування високим стандартам може призвести до зниження самооцінки та невпевненості у собі [9].

Ще один важливий показник негативного впливу на асертивність особистості підприємця – конфлікти та перешкоди – досліджують О.В. Коваленко, В.Л. Конашук, Л.А. Кромська. Вони зазначають, що конфлікти в роботі можуть призвести до постійного стресу, оскільки підприємець може відчувати напругу та невпевненість у вирішенні конфліктних ситуацій, які, в свою чергу, можуть викликати страх втрати клієнтів, партнерів чи репутації. Асертивність втрачається також через психологічний дискомфорт (роздратованість, обурення тощо) [2].

Подолання негативних впливів можливе шляхом збалансування всіх зазначених аспектів для забезпечення успішного розвитку асертивності у підприємницькій діяльності. Доцільними будуть стратегії навчання стресового менеджменту –

застосування технік медитації, фізична активність тощо. Робота над позитивним сприйняттям себе, позитивне мислення, розвиток навичок саморефлексії, особистих навичок асертивності (наприклад, «Я-повідомлення»), використання методів, прийомів і технік для зниження внутрішнього опору та зменшення страху перед конфліктами тощо слугуватимуть збереженню та розвитку асертивності в роботі підприємця. Окремо зазначимо, що надзвичайно суттєво мати підтримку від колег, друзів або професійних консультантів – це може допомогти підприємцю отримати об'єктивну думку та підтримку у складних ситуаціях.

Висновки. Підприємницька діяльність характеризується великими ризиками, творчим підходом, високою відповідальністю та постійним розвитком, що робить її унікальною серед інших видів занять, і потребує асертивних навичок для її здійснення. Теоретичне дослідження специфіки підприємницької діяльності доводить її багатоаспектний вплив на розвиток асертивних навичок особистості підприємця. Вивчення цього впливу є важливим для розуміння та покращення якостей

особистості у сучасному світі підприємництва, і вимагає від підприємця не лише знань та навичок у галузі бізнесу, а й високого рівня асертивності – здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими, вирішувати конфлікти, вести переговори та приймати рішення. Аналіз особливостей підприємницької діяльності показав, що вони впливають на формування асертивних рис характеру, менталітету та особистісних якостей підприємця. Визначено, що негативні наслідки впливу (стрес та перевантаження, великі вимоги та очікування, страх провалу, надмірна самокритика тощо) можуть призвести до пригнічення асертивності шляхом зниження самооцінки, погіршення комунікації та втрати фокусу, що ускладнює здатність ефективно комунікувати та управляти. Для обмеження негативного впливу підприємцю важливо працювати над розвитком впевненості, практикувати навички асертивності, застосовувати техніки роботи з самокритикою, стресовий менеджмент та підтримку оточуючих, – все це допомагатиме підприємцю у подоланні стресу, страху перешкод та збереженню асертивності у своїй роботі.

Список літератури:

1. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні: економіко-правовий аналіз. Київ, 2020. 37 с.
2. Коваленко О. В., Конащук В. Л., Кромська Л. А. Управління інноваційною діяльністю: шляхи вдосконалення : монографія. Запоріжжя : ЗДІА, 2014. 144 с.
3. Методологія та технологія управління сучасними підприємствами: теоретичний та практичний аспекти : монографія / під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. І. Лепейко. Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 338 с.
4. Мойсєнко В. В. Особливості формування асертивної поведінки особистості: науково-теоретичний аналіз питання. *Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості* : колективна монографія / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцева та ін. / відпов. ред. Блинова О. Є. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018 С. 45–49.
5. Ніколаєв Л. О. Дослідження проблеми асертивності у вітчизняній та зарубіжній школах психології розвитку. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка Національної АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. С. 138–146.
6. Соціальне підприємництво : посібник для викладачів курсу / за наук. редакцією к.е.н. А. О. Корнецького. Київ : Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с.
7. Черноіванова Г. С. Концептуальні засади оцінювання інноваційної активності на підприємстві. *БІЗ-НЕСІНФОРМ*. 2018. № 7. С. 72–78.
8. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 2. С. 112–135.
9. Чернявська Т. П. Психологічний аналіз сучасних концепцій особистості підприємця. *Вісник Одеського національного університету*. 2003. Т. 8. Вип. 10. Психологія. С. 155–160.
10. Щіпановська О. Р. Асертивність особистості як основа успішної міжособистісної взаємодії у діяльності майбутніх фахівців. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Тovaжнянський, О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХПІ», 2012. Вип. 32–33(36–37). С. 269–275.

Sabadash A.M. THE SPECIFICS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AND ITS IMPACT ON PERSONALITY ASSERTIVENESS

The article addresses the issue of assertiveness in the context of the specificity of entrepreneurial activity. It analyzes the distinctive features that set entrepreneurial activity apart from other types of occupations, such as risk and instability, creative approach, high levels of responsibility, and constant development.

The functions of entrepreneurial activity influencing various aspects of an entrepreneur's performance and aimed at achieving goals through the development of assertive skills are identified, including the risk-taking function, innovation, value creation, social responsibility, and more. Emphasis is placed on the positive impacts of entrepreneurship on societal development, public initiatives, infrastructure improvement, cultural development, creative potential, and innovation spirit.

Special attention is given to the positive and negative influence of entrepreneurship on the development of assertive skills and qualities (confidence, communication skills, leadership qualities, etc.), as well as the challenges faced (stress, overload, high self-demands, conflicts, obstacles, etc.). Entrepreneurial abilities are depicted as complex and multifaceted phenomenon, encompassing creativity, initiative, analytical skills, decision-making abilities, adaptability to uncertainty and instability, risk-taking, leadership, and entrepreneurship. It is argued that assertive skills play a crucial role in enhancing entrepreneurial abilities by helping entrepreneurs effectively communicate, express their needs, thoughts, and desires confidently, set boundaries, and engage in constructive dialogue with partners/clients/colleagues, persuade, and manage both internal and external resources. Assertiveness is a proved vital quality for successful entrepreneurial activity. It is proven that interacting with different people requires an entrepreneur to be assertive, meaning to express their thoughts and needs clearly, without aggressiveness, take responsibility for their actions, and make risky decisions.

Key words: *assertiveness, assertive skills, interaction, impact, entrepreneur's personality, entrepreneurial activity, entrepreneurship, specificity, functions.*